

ДО ПИТАННЯ СУТНОСТІ ПРЕЮДИЦІЙНИХ ФАКТІВ В ПРОЦЕСІ ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Сенченко Н.М.

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права та правосуддя
Чернігівського національного технологічного університету
м. Чернігів, Україна

Передбачене Конституцією України почесне покликання судових та правоохоронних органів спонукує доктрину кримінального права та процесу створювати нові науково-аргументовані рекомендації щодо удосконалення діючого законодавства та вироблення ефективного механізму, який сприятиме дієвості практики його застосування. Принципово важливе значення відводиться вивченню інституту преюдицій, покликаною забезпечувати стабільність і авторитетність актів правосуддя. Слід визнати, що нині результати дослідження преюдицій не вносять достатньої ясності в зміст та значення цього інституту у праві загалом, та кримінальному процесі зокрема. Залишаються недостатньо вивченими, але не втрачають своєї актуальності наступні проблеми: функціональне призначення преюдицій; сутність преюдицій у процесі доказування та її зв'язок із принципом вільної оцінки доказів; межі застосування раніше ухваленого судового рішення під час нового кримінального провадження.

Неодноразово зазначена проблематика була предметом дослідження таких науковців, як О. Бережного, О. Березіна, В. Маляренка, І. Петрухіна, Г. Резніка, Т. Супрун, О. Хотинську та ін.

З прийняттям Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» та Закону «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 у Конституції України виокремлено в спеціальну статтю (ст. 129-1), імперативною нормою якої закріплено: «Судове рішення є обов'язковим до виконання» [1]. Це положення по-новому регламентовано в ч. 2 ст. 13 Закону

«Про судоустрій і статус суддів», а саме: «Судові рішення, що набрали законної сили, є обов'язковими до виконання *Обов'язковість урахування (преюдиційність) судових рішень для інших судів визначається законом*» [4]. Отже, вперше на законодавчому рівні визначено термін «преюдиційність» саме як обов'язковість судового рішення, що відповідає практиці Європейського суду з прав людини (рішення у справі «Совтрансавто-Холдинг» проти України» від 25.07.2002 р.) [2]. В законодавстві України преюдиційне значення судових рішень закріплено в ряді норм діючого процесуального законодавства, проте, за своїм змістом вони торкаються лише питання про преюдиціальні факти (а не преюдицію як таку), ототожнюючи їх з загальновизнаними фактами, що є обставинами звільнення від доказування. Так, в положеннях ст. 90 КПК України вживається термінологічний оборот «має преюдиціальне значення для суду, який вирішує питання про допустимість доказів», але виключно контексті «значення рішень інших судів у питаннях допустимості доказів» [3]. Таким чином, можна стверджувати, що обов'язковість преюдиційних рішень полягає у відсутності необхідності повторного дослідження вже встановлених обставин, які виступають основою нового судового рішення.

Сутність преюдицій нерозривно пов'язана із питанням тлумачення цієї правової категорії. Серед теоретиків та практиків досі не склалося єдиного його розуміння. Узагальнивши існуючі точки зору, можна сказати, що це є доказове правило, що встановлює підстави та порядок використання в процесі доказування слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом фактів та правових висновків, встановлених рішеннями, якими справу вирішено по суті, як таких, що не потребують повторного доведення.

Необхідно розуміти, що преюдиція у межах кримінального провадження, поділяється на преюдицію у кримінальному процесі та кримінально-процесуальному преюдицію (преюдицію кримінально-процесуальних рішень). У кримінальному процесі про застосування преюдиції можна стверджувати у випадках використання: у справі щодо співучасника фактів та правових висновків, встановлених у раніше винесеному рішенні щодо інших співучасників;

у справі про дачу завідомо неправдивих показань, правових висновків, встановлених у раніше винесеному рішенні у справі, в межах якої давалися показання свідка або висновок експерта; у кримінальній справі при провадженні за нововиявленими обставинами тих рішень, якими ці обставини встановлено; преюдиціальних фактів для прийняття рішення за пп. 9-11 ст. 6 КПК [7, с. 2].

Найперше варто з'ясувати співвідношення між преюдиціальними фактами та предметом доказування у кримінальному провадженні. Як вбачається із положень ст. 91 КПК України не вирішує питання про місце преюдиціальних фактів у предметі доказування. Так само і у науковій літературі відсутнє єдине ставлення до цієї проблеми. Окремі вчені допускають, що преюдиціальні факти мають бути виключені з предмету доказування. Інші ж, спростовуючи це, відмічають, що преюдиціальні факти входять до предмета доказування, адже такі обставини мають юридичне значення: вони вже були встановлені у попередньому провадженні, пройшли процесуальний порядок підтвердження (збирання, перевірку й оцінку), висновки, зроблені на їхній основі, ввійшли до змісту вироку (рішення) [5, с. 15]. Доповнюючи останні думки, можна погодитися, що преюдиціальні факти все ж належать до предмету доказування, але тільки у випадку, якщо вони входять до кола тих обставин, які підлягають встановленню у певному кримінальному провадженні.

Найбільш дискусійним і практично значущим залишається питання вирішення колізії, яка може виникнути між двома важливими процесуальними положеннями: загальною засадою кримінального провадження - обов'язковістю судових рішень (ст. 21 КПК України) і способом (принципом) оцінювання доказів - внутрішнім переконанням судді (ст. 94 КПК України). У зв'язку з цим в літературі досить часто можна зустріти різні, інколи діаметрально протилежні, думки: 1. Група вчених вважає, що преюдиція не повинна обмежувати вільну (за внутрішнім переконанням) оцінку доказів та їх процесуальних джерел, тому, якщо у суду виникають сумніви у достовірності

преюдиціальних фактів, він вправі їх заново досліджувати і виносити вирок за своїм переконанням. 2. Поширеною також є думка про незаперечність преюдиції та неможливість піддання фактів преюдиціального характеру будь-яким сумнівам, оскільки в протилежному випадку нівелюється авторитет актів судової влади. 3. Оптимальною видається наступна точка зору: преюдиціальні судові рішення повинні застосовуватися з урахуванням принципу свободи оцінювання доказів судом, що впливає з конституційних принципів незалежності суддів і самостійності судової влади. Адже, вирок першого суду для другого є не актом, який має силу закону, а офіційним документом, що посвідчує певні факти, які приймаються судом як істинні без подальших доказів тільки у випадку, коли вони представляються безспірними і такими, що не викликають сумнівів у своїй істинності. За наявності сумнівів, суд зобов'язаний дослідити їх по суті. Саме в такому випадку буде забезпечено баланс між такими конституційно закріпленими цінностями як загальнообов'язковість і несуперечливість судових рішень, з одного боку, і незалежність суду та змагальність кримінального провадження - з іншого [6, с. 173-175].

Цікаво, що на відміну від норм деяких країн СНД щодо застосування преюдиції, законодавчі акти України не закріплюють заборону оспорювати преюдиціальні факти, якщо вони за внутрішнім переконанням судді встановлені не правильно. Так, якщо буде встановлено, що факт, який був покладений в основу преюдиціального рішення, виявився недостовірним, то попереднє рішення, в основу якого він був покладений скасовується, а дія преюдиції припиняється [6, с. 4-5].

Отже, в національному законодавстві преюдиціальні факти визначаються обставинами, встановленими рішенням суду, що набуло законної сили, які, внаслідок цього, не підлягають доказуванню при розгляді іншого провадження, у якому беруть участь ті самі особи або особа, щодо якої встановлено ці обставини, або рішенням іншого органу, якому законодавством надане право встановлювати юридичні факти. Однак, поняття «преюдиція» лишається

законодавчо неозначеним. Таким чином, процесуальне законодавство потребує нормативного узгодження та додаткового офіційного тлумачення понять «преюдиція», «преюдиціальні факти», «факти, які відповідно до закону вважаються встановленими»

Література:

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Редакція від 30.09.2016, підстава - 1401-19 / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 30. - Ст. 141.
2. Справа «Совтрансавто-Холдинг» проти України» (заява № 48553/99): Справа, Рішення від 25.07.2002 / Європейський суд з прав людини, Рада Європи, Міжнародні суди // Офіційний вісник України. - 2003. - № 44. - С. 321. - Ст. 2344.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України, Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VII / Верховна Рада України // Офіційний вісник України. - 2012. - № 37. - С. 11. - Ст. 1370.
4. Про судоустрій і статус суддів: Закон від 02.06.2016 № 1402-VIII / Верховна Рада України // Офіційний вісник України. - 2016. - № 56. - С. 9. - Ст. 1935.
5. Бережний О.І. Значення обставин встановлених у вирокі та ухвалі суду про закриття кримінального провадження при вирішенні інших кримінальних проваджень // Журнал східноєвропейського права. - № 33. - 2016. - С. 11-20.
6. Проданик І.В. Процесуально-правові засади провадження у справах про взаємопов'язані злочини: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / Проданик Іван Васильович; Університет Державної фіскальної служби України - Ірпінь, 2017. - 230 с.
7. Шилін Д.В. Кримінально-процесуальна преюдиція в процесі доказування у кримінальних справах // Часопис Академії адвокатури України. - 2010. - № 6. - С. 01-06.